

Prof. dr hab. Stanisława Steuden
Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna
ul. Okopowa 59
Warszawa

Lublin, 2023.08.30.

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana Mgr Wojciecha Gulina pt. *Temporalne i społeczno-emocjonalne korelaty subiektywnego dobrostanu w późnej dorosłości.*

Rozprawa została napisana pod kierunkiem naukowym Pani dr hab. Barbary Ciżkowicz, prof. UKW. Recenzję opracowałam w odpowiedzi na Uchwałę Rady Dziedziny Nauk Społecznych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

Uzasadnienie ważności tematu

Z przyjemnością i zainteresowaniem studiowałam przedstawioną mi do recenzji rozprawę doktorską Pana Mgr Wojciecha Gulina. Podstawowym zamierzeniem Doktoranta było poszukiwanie psychologicznych uwarunkowań subiektywnego dobrostanu osób w późnej dorosłości. W mojej ocenie podjęty temat ze względu na analizowane zmienne i ciekawy projekt badań ma charakter nowatorski i poszerza wiedzę o jakości życia i funkcjonowaniu osób w późnej dorosłości. Poszukiwanie uwarunkowań subiektywnego dobrostanu w czynnikach temporalnych jest niezwykle ważne w wymiarze poznawczym i aplikacyjnym. Już na wstępie pragnę wyrazić moje uznanie dla dbałości Doktoranta o rzetelny warsztat merytoryczny i metodologiczny na każdym etapie realizacji podjętego zadania naukowego. Recenzowana rozprawa doktorska ma charakter teoretyczno-empiryczny, jest kompletna, składa się z: wstępu, trzech dobrze rozbudowanych rozdziałów, dyskusji wyników badań własnych z danymi literatury przedmiotu, wniosków, spisu: bibliografii cytowanej w pracy, tabel i rysunków oraz załączników. Podział treści jest logiczny, a kolejność podejmowanych zagadnień jest dobrze uporządkowana i właściwa dla prac teoretyczno-empirycznych. Na uznanie zasługuje redakcyjna strona pracy - komunikatywny język, prawidłowy sposób odwoływania się do tekstów źródłowych, czytelne oraz starannie wykonane tabele i rysunki.

Poniżej odniosę się do poszczególnych części pracy, wskażę na mocne strony pracy i kwestie dyskusyjne, które są istotnym elementem dyskursu naukowego.

Podstawy teoretyczne.

Podstawy teoretyczne projektu badań własnych zostały starannie omówione w rozdziale pierwszym. Szczegółowe rozważania Doktoranta dotyczą: charakterystyki okresu późnej dorosłości, psychologicznych aspektów doświadczania czasu, dobrostanu psychicznego,

poczucia samotności, życiowej aktywności, stresu starości oraz subiektywnej oceny stanu zdrowia. Przedstawiona w paragrafie pierwszym krótka charakterystyka związanych z wiekiem zmian rozwojowych, w tym odwołanie się do aktualnych trendów zmian populacyjnych jest znakomitym wprowadzeniem do tematu pracy, jak również uzasadnieniem jego ważności poznawczej i aplikacyjnej.

W dwóch kolejnych paragrafach – drugim i trzecim, przedmiotem szczegółowych rozważań są zagadnienia odnoszące się do zmiennych w projekcie badań własnych. Pierwsze dotyczy analizy psychologicznej sfery temporalnej w późnej dorosłości, drugie zaś subiektywnego dobrostanu, będącego podstawą dobrego funkcjonowania osoby. Paragraf poświęcony psychologicznym aspektom doświadczania czasu w późnej dorosłości przybliży czytelnikowi dotychczasowe osiągnięcia na temat: sposobu definiowania czasu, różnych perspektyw jego ujmowania a także ich znaczenia w życiu człowieka. Wiele miejsca zajmuje charakterystyka takich konstruktów jak: perspektywa czasowa, horyzont czasu oraz orientacja temporalna.

Chcę podkreślić, że analiza psychologicznej funkcji czasu jest niezwykle ważna, ponieważ uświadamia jego znaczenie w kształtowaniu tożsamości osoby i organizuje życiowe doświadczenia w pewną całość, dając poczucie ciągłości własnego ja niezależnie od miejsca i okresu życia. Doktorant za podstawową w projekcie badań własnych przyjmuje Zimbardo i Boyda koncepcję trójwymiarowej perspektywy czasowej, rozumianej jako „*osobiste nastawienie – często nieuświadomione, które każdy z nas przejawia wobec czasu*” (s. 26). W sposób znakomity i wyczerpujący zarazem przedstawia charakterystykę perspektywy czasowej, którą można ujmować zarówno w kategoriach procesu jak i cechy. Pierwsza z nich odzwierciedla bieg życia, kategorie czasowe, porządek, spójność i znaczenie doświadczeń życiowych, zaś druga znamienne dla osoby zachowania w różnych sytuacjach życiowych a także styl życia i doświadczane emocje.

Kolejna, obszerna część refleksji teoretycznej, zawarta w paragrafie trzecim dotyczy subiektywnego dobrostanu, będącego wskaźnikiem optymalnego funkcjonowania osoby. Szczegółowe rozważania odnoszą się do: różnicowania obiektywnej jakości życia od subiektywnego dobrostanu, będącego rezultatem wewnętrznych procesów ewaluacyjnych. Za podstawową w projekcie badań własnych Doktorant przyjmuje koncepcję dobrostanu Dienera, łączącego satysfakcję z życia (*wymiar poznawczy*) oraz stan afektywny (*pozytywny / negatywny*). Znamienna dla Doktoranta dobra znajomość literatury przedmiotu ma odzwierciedlenie w obszernym sprawozdaniu na temat dotychczasowych badań nad jakością życia, analizowanych w nich zmiennych i metod jego pomiaru. Była ona także pomocna w

ustaleniu układu istotnych zmiennych, dotychczas w małym stopniu testowanych na populacji osób starszych. W kolejnych częściach rozdziału teoretycznego Doktorant przedmiotem szczegółowych rozważań uczynił zagadnienia, które uzasadniały wartość wybranych zmiennych pośredniczących, mających wpływ na codzienne funkcjonowanie oraz związek z wiekiem i przemianami społeczno-kulturowymi. W związku z powyższym znaczna część rozważań teoretycznych poświęcona jest charakterystyce: poczucia samotności (paragraf 1.4), aktywności podejmowanej w okresie późnej dorosłości (paragraf 1.5); problematyce stresu w starości i radzenie sobie z nim przez osoby starsze (paragraf 1.6) oraz subiektywnej ocenie stanu zdrowia (paragraf 1.7).

Podsumowując teoretyczną część rozprawy chcę podkreślić, że Doktorant wykazał się dobrą znajomością literatury przedmiotu, która stała się podstawą do opracowania nowatorskiego i wartościowego projektu badań własnych, sformułowania ważnych i zasadnych problemów badawczych oraz określenia sposobu ich rozwiązania.

Ocena projektu badań

Podstawowym celem teoretycznym pracy była ocena związku między perspektywą czasową a subiektywnym dobrostanem u osób we wczesnej starości, z uwzględnieniem społeczno-emocjonalnych i socjodemograficznych zmiennych pośredniczących (s. 81).

Problem badań własnych ma charakter wieloaspektowy, zawiera się w sześciu szczegółowych obszarach problemowych i dotyczy:

1. Identyfikacji wymiarów perspektywy czasowej, będących predyktorami subiektywnego dobrostanu osób we wczesnej starości
2. Oceny kryteriów zrównoważonej perspektywy czasowej, optymalnej dla subiektywnego dobrostanu osób we wczesnej starości (*porównanie do zrównoważonej perspektywy czasowej ustalonej przez Zimbardo i Boyda dla populacji ogólnej*).
3. Oceny mediacyjnej funkcji zmiennych społeczno-emocjonalnych (*poczucie samotności, aktywność życiowa, styl radzenia sobie ze stresem oraz subiektywny stan zdrowia*) w relacji między perspektywą czasową a subiektywnym dobrostanem
4. Oceny związku wybranych zmiennych socjodemograficznych (*wiek, płeć, wykształcenie, stan cywilny, stan zdrowia, sytuacja ekonomiczna*) z perspektywą czasową
5. Oceny związku wybranych zmiennych socjodemograficznych (*wiek, płeć, wykształcenie, stan cywilny, stan zdrowia, sytuacja ekonomiczna*) z subiektywnym dobrostanem

6. Oceny moderacyjnej funkcji zmiennych socjodemograficznych (*wiek, płeć, wykształcenie, stan cywilny, stan zdrowia, sytuacja ekonomiczna*) w związku między perspektywą czasową a subiektywnym dobrostanem;

Do powyższych obszarów problemowych, zostały sformułowane szczegółowe hipotezy badawcze - od trzech do pięciu do każdego z nich (por. str. 84 -100), które dobrze wyznaczają kierunek poszukiwań badawczych.

W mojej ocenie sposób sformułowania hipotez jest klarowny, choć można się zastanowić czy to, że wiele z nich ma charakter złożony nie utrudnia jednoznacznej oceny dotyczącej ich weryfikacji (jeśli przyjęte założenia nie potwierdzą się w całości, mówimy o częściowym potwierdzeniu hipotez, głównie ze względu na zakładane współzależności wielu zmiennych jednocześnie). Jako przykład podaję sposób sformułowania hipotezy: H1.b. *„Przeszłość pozytywna, terażniejszość hedonistyczna oraz przyszłość są istotnymi i dodatnimi predyktorami pozytywnego afektu, a przeszłość negatywna oraz terażniejszość fatalistyczna są istotnymi i ujemnymi predyktorami pozytywnego afektu.”* (s. 84). W hipotezie tej przyjmuje się tezę o określonych wartościach wymiarów perspektywy temporalnej, stanowiących o pozytywnym afekcie, choć nie zawsze tak być musi. Osoba starsza może dokonywać reinterpretacji trudnych doświadczeń przeszłości i aktualnie oceniać je negatywnie, ale bilans życia w tym ocena terażniejszości i przyszłości mogą być pozytywne. Przykładem tego jest potraumatyczny wzrost i nie odcinanie się od doświadczeń, które są trudne do akceptacji. Niezależnie jednak od powyższych kwestii mających charakter dyskusyjny, pragnę podkreślić, że na uznanie zasługują obszernie uzasadnienia merytoryczne odnoszące się do każdej grupy hipotez badawczych.

Podstawą udzielenia odpowiedzi na pytania problemowe i weryfikacji hipotez badawczych są rezultaty badań empirycznych 363 osób (244 kobiet i 119 mężczyzn) w wieku 60 -75 lat, poprzedzone dwoma etapami badań pilotażowych. Doktorant określił kryteria włączenia /wyłączenia osób do badań, a także zadbał o standardy etyczne.

Status analizowanych zmiennych i sposób ich operacjonalizacji zostały przedstawione klarownie. Zmienną wyjaśniającą jest perspektywa czasowa, łącząca: przeszłość (*pozytywna / negatywna*); terażniejszość: (*hedonistyczna / fatalistyczna*) i przyszłość. Zmienną wyjaśnianą jest subiektywny dobrostan obejmujący wymiary: poznawczy (*satysfakcja z życia*) i afektywny (*afekt negatywny / pozytywny*), zaś zmienne pośredniczące (społeczno-emocjonalne) to: poczucie samotności, podejmowana aktywność, styl radzenia sobie ze stresem oraz subiektywny stan zdrowia a także czynniki socjodemograficzne.

Taki układ zmiennych stanowi o oryginalności i wieloaspektowości projektu badań, co ma także potwierdzenie w liczbie zastosowanych metod psychologicznych: *Kwestionariusz Perspektywy Czasowej (ZTPI)* autorstwa Zimbardo i Boyda; *Skala Satysfakcji z Życia* autorstwa Dienera i in.; *Skala Pozytywnych i Negatywnych Doświadczeń (SPANE)* Dienera i in.; *Skala Samotności* de Jong Giervelda i Kamphuisa; *Skala aktywności osób starszych – SAOS* własnej konstrukcji; *Kwestionariusz Stylów Radzenia Sobie* Endlera i Parkera oraz *Skala Subiektywnego Stanu Zdrowia* oraz metryczka do oceny danych socjodemograficznych.

Dobór metod psychologicznych jest trafny do przedmiotu badań, a ich rzetelność w badaniach własnych Doktoranta jest wysoka (por. tabela 3.1, s. 127). Na uznanie zasługuje wysiłek Doktoranta włożony w adaptację do warunków polskich *Skali Pozytywnych i Negatywnych Doświadczeń* - SPANE (w oryginalnym opracowaniu Dienera i in.), a także autorskie merytoryczne i psychometryczne opracowanie *Skali Aktywności Osób Starszych SAOS*, mierzącej cztery rodzaje aktywności: fizyczną, religijną, społeczną i poznawczą.

Zastosowanie w badaniach siedmiu metod psychologicznych oraz ocena zmiennych socjodemograficznych dało możliwość zgromadzenia obszernego materiału empirycznego i stanowi o mocnej stronie pracy. Więcej, taki projekt badań w zupełności spełnia standardy dużego, wieloosobowego projektu, przekraczającego stawiane im wymogi w rozprawach doktorskich a właściwe dla rozpraw habilitacyjnych. Na uznanie zasługuje także wielkość badanej grupy - 363 osoby (244 kobiet, 119 mężczyzn) w okresie późnej dorosłości (60 -75 lat) oraz ustalenie kryteriów włączenia /wyłączenia osób do badań.

Kolejna, ważna kwestia, będąca mocną stroną pracy i zasługująca na uznanie to dobór metod statystycznych, który dowodzi ich znajomości, umiejętności zastosowania w testowaniu hipotez badawczych i interpretacji uzyskanych rezultatów. W opracowaniu danych empirycznych Doktorant zastosował: statystyki opisowe, dwuczynnikową analizę wariancji ANOVA, analizy: korelacji, regresji wielokrotnej, mediacji i moderacji oraz hierarchiczną analizę skupień.

Wyniki badań własnych

Prezentacja wyników badań własnych oraz ich omówienie zawierają się w ośmiu obszernych paragrafach rozdziału trzeciego, w którym tok prowadzonego dyskursu naukowego pozostaje w relacji do przyjętych obszarów problemowych i hipotez badawczych. Uważna analiza tekstu pracy dowodzi, że sposób opracowania danych empirycznych jest wzorcowy, i to nie tylko ze względu na wieloaspektowe analizy statystyczne w opracowaniu danych

empirycznych, ale także ze względu na sposób prezentacji uzyskanych rezultatów w tabelach i na rysunkach.

W pierwszej kolejności Doktorant przedstawił wskaźniki rzetelności zastosowanych narzędzi badawczych, uzyskane w badaniach własnych (tabela 3.3, s.127) oraz statystyki opisowe analizowanych zmiennych (tabela 3.2). W mojej ocenie wskaźniki rzetelności należało włączyć do charakterystyki poszczególnych metod (paragraf 2.3).

Analiza związku wymiarów perspektywy czasowej z subiektywnym dobrostanem, obejmującym satysfakcję z życia, afekt pozytywny i negatywny oraz bilans afektywny jest przedmiotem szczegółowych rozważań w paragrafie 3.3. Zastosowanie analiz korelacyjnych koncentrujących się na poszukiwaniu związków pomiędzy wymiarami perspektywy czasowej a subiektywnym dobrostanem (satysfakcja z życia, afekt pozytywny /negatywny, bilans afektywny) a także analizy regresji wielokrotnej w ocenie predyktorów subiektywnego dobrostanu pozwoliły na uzyskanie wielu ważnych rezultatów. Doktorant wykazał między innymi, że istotnymi predyktorami: (1) satysfakcji z życia w późnej dorosłości są trzy wymiary perspektywy czasowej: przeszłość negatywna (predyktor ujemny) oraz terażniejszość hedonistyczna i przyszłość (predyktory dodatnie); (2) pozytywnego afektu - przeszłość negatywna i terażniejszość fatalistyczna (skorelowane ujemnie); (3) negatywnego afektu - przeszłość negatywna (korelacja dodatnia), terażniejszość fatalistyczna (korelacja ujemna) oraz (4) bilansu afektywnego - wszystkie wymiary temporalne, o zróżnicowanym kierunku związku. Znakomite zestawienie wyników analizy regresji wielokrotnej dotyczącej temporalnych predyktorów subiektywnego dobrostanu odnajdujemy w tabeli 3.8 (s.136).

W kolejnym paragrafie (3.4) celem pogłębionych analiz statystycznych jest poszukiwanie kryteriów zrównoważonej perspektywy czasowej optymalnej w odniesieniu do subiektywnego dobrostanu osób w późnej dorosłości. Za podstawę odniesienia Doktorant przyjął kryteria zrównoważonej perspektywy czasowej ustalone przez Zimbardo i Boyda dla populacji ogólnej. Na uznanie zasługuje przyjęty przez Doktoranta sposób testowania znaczenia pięciu wymiarów temporalnych, uwzględniający poziom ich nasilenia (niski, umiarkowany, wysoki) w odniesieniu do poziomu satysfakcji z życia oraz bilansu afektywnego (por. tabele 3.9 i 3.10). Uzyskane rezultaty wykazały, że: (1) najkorzystniejszy dla satysfakcji z życia jest: niski poziom przeszłości negatywnej i terażniejszości fatalistycznej oraz wysoki lub umiarkowany poziom przeszłości pozytywnej, terażniejszości hedonistycznej i przyszłości; (2) dla lepszego bilansu afektywnego najbardziej optymalny jest układ niskiego poziomu przeszłości negatywnej i terażniejszości fatalistycznej oraz wysokiego lub umiarkowanego poziomu terażniejszości hedonistycznej.

Interesujące jest to, że z punktu widzenia bilansu afektywnego przeszłość pozytywna jak również przyszłość nie miały znaczenia. W mojej ocenie rezultaty badań odnoszące się do bilansu afektywnego są ważne ponieważ odzwierciedlają większy udział doświadczeń negatywnych w przeszłości w porównaniu z pozytywnymi w kształtowaniu bilansu afektywnego a przez to także subiektywnego dobrostanu.

Kolejna obszerna część analiz (paragraf 3.5) dotyczy testowania mediacyjnej roli zmiennych pośredniczących - poczucia samotności, subiektywnego stanu zdrowia, aktywności osób starszych, oraz stylu radzenia sobie ze stresem w relacji pomiędzy wymiarami perspektywy czasowej a satysfakcją z życia i bilansem afektywnym. Testowane modele i ich rezultaty zostały dobrze opisane w tabelach oraz przedstawione na rysunkach 3.9 – 3.19. Nie sposób w recenzji odnieść się do kolejnych bardzo szczegółowych kroków ich testowania – ponieważ jest tego wiele. Natomiast podsumowanie uzyskanych rezultatów zostało przedstawione w tabeli 3.23 (s. 167). Choć powyższa tabela jest czytelna, to jednak można się zastanowić, czy określenie dla mediatorów relacji kierunku zależności (+, -) nie uczyniłoby uzyskane efekty bardziej przystępnymi. Jeśli dobrze odczytuję kolejne analizy mediacyjne, to Doktorant nie testował oddzielnie każdej zmiennej pośredniczącej, ale łączne w odniesieniu do danej relacji między zmiennymi temporalnymi a satysfakcją z życia i bilansem emocjonalnym. Jest to bardzo ważne, ponieważ w ten sposób Doktorant ustrzegł się przed redundancją istniejących związków a przez to możliwym obniżeniem ich rzetelności.

Istotne znaczenie w prowadzonym dyskursie naukowym ma poszukiwanie związku zmiennych socjodemograficznych (wiek, płeć, wykształcenie, stan cywilny, choroby przewlekłe, sytuacja zawodowa i ekonomiczna) z komponentami perspektywy czasowej oraz subiektywnego dobrostanu – satysfakcją z życia, pozytywnym i negatywnym afektem oraz bilansem afektywnym (paragraf 3.6). Uzyskane rezultaty jedynie częściowo potwierdziły zakładane związki – ważne w tej relacji okazały się: wykształcenie, sytuacja zawodowa i stan zdrowia. Dopełnieniem powyższych analiz jest testowanie moderacyjnej funkcji zmiennych socjodemograficznych w relacji między wymiarami perspektywy czasowej a satysfakcją z życia i bilansem afektywnym (paragraf 3.7).

Za bardzo interesujące poznawczo uważam wyodrębnienie profili funkcjonowania osób w późnej dorosłości (paragraf s 3.8) ze względu na: a) zmienne temporalne i mediatory (poczucie samotności, stan zdrowia, style radzenia sobie, aktywność życiowa); b) poziom satysfakcji z życia - niski oraz wysoki oraz bilans afektywny negatywny / pozytywny. Zastosowanie analizy skupień odnośnie do pierwszego kryterium pozwoliło na wyodrębnienie dwóch skupień - w pierwszym znalazły się osoby o biernym stylu życia, niskiej aktywności

psychospołecznej, dezadaptacyjnym stylu życia, negatywnej ocenie wymiarów temporalnych, zaś w drugim osoby skoncentrowane na zadaniu, o pozytywnej ocenie wymiarów temporalnych (rys. 3.27; tabela, 3.37). Także ze względu na satysfakcję z życia i bilans afektywny wyodrębnione zostały po dwa profile: osoby o niskim i wysokim poziomie satysfakcji z życia (rys. 3.28) oraz osoby o negatywnym / pozytywnym bilansie afektywnym (rys. 3.29). Zróżnicowana liczba osób przynależnych do poszczególnych profili dowodzi, że sposób funkcjonowania osób w późnej dorosłości jest bardziej zróżnicowany w porównaniu do populacji osób w średniej dorosłości i osób młodych i ma wieloczynnikowe uwarunkowania.

W mojej ocenie poszukiwanie związku między wskaźnikami perspektywy czasowej a subiektywnym dobrostanem (łącącym wymiar poznawczy i afektywny), dodatkowo z uwzględnieniem mediacyjnej roli osamotnienia, stylów radzenia sobie, subiektywnego, poziomu odczuwanego stresu i funkcji poznawczych było zadaniem trudnym.

Istotnym dopełnieniem dyskursu naukowego zawartego w rozdziałach teoretycznych i części empirycznej jest dojrzała dyskusja rezultatów badań własnych z danymi literatury przedmiotu. Sposób jej prowadzenia przez Doktoranta jest uporządkowany i po raz kolejny dowodzi wnikliwości poznawczej, dobrego warsztatu merytorycznego i metodologicznego. Ważne jest także to, że Doktorant w dyskusji wskazuje na niedociągnięcia i ograniczenia projektu badań jak również perspektywy dalszych badań. Wiele miejsca w dyskusji zajmuje także odniesienie uzyskanych rezultatów do praktyki psychologicznej. Niedociągnięciem w tej części pracy jest brak podziału treści, wprawdzie Doktorant w sposób perfekcyjny odnosi się do poszczególnych hipotez i ich weryfikacji, ale można było przyjąć podział treści zgodny z etapami analizy w rozdziale trzecim. W sposób bardzo wyraźny należało także zasygnalizować ograniczenia badań własnych, perspektywy dalszych badań czy też implikacje praktyczne.

Podsumowanie

Z wielką uwagą studiowałam przesłaną mi do recenzji rozprawę doktorską Pana Mgr Wojciecha Bogumiła Gulina pt. *Temporalne i społeczno-emocjonalne korelaty subiektywnego dobrostanu w późnej dorosłości*. W podsumowaniu pragnę wskazać na kilka kluczowych kwestii w jej ocenie:

1. W realizacji projektu badań Doktorant wykazał się znajomością literatury przedmiotu – jej trafnym doborem, przystępnym zreferowaniem i wykorzystaniem zawartych w niej treści do opracowania projektu badań własnych - nowatorskiego i zarazem wartościowego w sensie poznawczym i aplikacyjnym.

2. Poszukiwanie związku perspektywy czasowej (jej wymiarów) z subiektywnym dobrostanem ujmującym wymiar poznawczy i afektywny (*pozytywny afekt; negatywny afekt, bilans afektywny*) z uwzględnieniem zmiennych pośredniczących (*poczucie samotności, styl radzenia sobie ze stresem, subiektywny stan zdrowia*) i moderujących (*zmiennie socjodemograficzne*) zasługuje na uznanie i stanowi istotny wkład do rozumienia czynników wpływających na sposób funkcjonowania i doświadczania życia w okresie późnej dorosłości.
3. Bardzo ważnym i ciekawym zadaniem badawczym było poszukiwanie wskaźników zrównoważonej perspektywy temporalnej w grupie polskich seniorów, jak również jej porównanie z opracowaną przez Zimbardo i Boyda zrównoważoną perspektywą temporalną, dla populacji ogólnej.
4. Sposób realizacji tematu oceniam jako perfekcyjny – dotyczy to znajomości literatury przedmiotu, sposobu opracowania i realizacji projektu badań własnych, statystycznego opracowania wyników badań empirycznych a także wskazania możliwości aplikacyjnych uzyskanych efektów badań.
5. Doktorant wykazał się znajomością prostych i bardziej złożonych analiz statystycznych, ich adekwatnym zastosowaniem do testowania hipotez badawczych oraz umiejętnością interpretacji uzyskanych wskaźników psychometrycznych.
6. Trudno jest mi wskazać na istotne niedociągnięcia pracy, choć z obowiązku recenzenta starałam się tekst studiować z uwagą, a wskazane przeze mnie kwestie dyskusyjne zawarłam w tekście recenzji.

Konkluzja

W mojej ocenie projekt badań został zrealizowany w sposób wzorcowy – dotyczy to zarówno opracowania podstaw teoretycznych, modelu badań jak i sposobu jego realizacji. Analiza uzyskanych wyników badań ma charakter perfekcyjny, a uzyskane rezultaty są interesujące poznawczo, mają charakter nowatorski, uzupełniają wiedzę na temat sposobu doświadczania różnych wymiarów czasu przez osoby w późnej dorosłości, ich związku z dobrostanem psychicznym a także czynników mających istotne znaczenie dla sposobu kształtowanie tychże związków. W mojej ocenie Doktorant w realizacji podjętego zadania naukowego wykazał się dojrzałością poznawczą a także wysokimi standardami etycznymi, które mają odzwierciedlenie zarówno w sposobie pozyskiwania badań w grupie osób w późnej dorosłości a także perfekcyjnym sposobie opracowania całości projektu.

Uważam, że przedstawiona mi do recenzji rozprawa spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim wg Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz

o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Art. 13) i dlatego wnoszę do Rady Dyscypliny Wydziału Psychologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy o dopuszczenie Pana mgr Wojciecha Bogumiła Gulina do dalszych etapów przewodu doktorskiego

Ponadto biorąc pod uwagę wartość naukową pracy i jej istotny wkład do psychologii w wymiarze poznawczym i aplikacyjnym wnoszę o jej wyróżnienie.

Lublin, 2023. 08.30

Handwritten signature in cursive script, reading "Stanisław Stendera".